

S Z A V A K

írta: Vercor

VAJJON őszinte vagyok én? tépelődött Lukács. Ez a kérdés már négy év óta, évről-évre, hónapról-hónapra egyre sürgetőbben lépett fel tudatában. Csaknem naponta történt valami, egy esemény vagy vitabaszállás a saját felkiismeretével — léha, vagy durva, — amely végül is ehhez a kérdéshez vezetett. Becsülettel tette fel magának a kérdést, holott úgyis tudta előre a választ. Ez sohasem változott. Nem is változhatott anélkül, hogy az egész mivoltát meg nem változtatta volna. Hacsak egyetlen egyszer arra kényszerül, hogy nemmel feleljen önmagának, az egyet jelentett volna avval a veszéllyel, hogy életének húsz esztendejét tagadja meg vele. Húsz év óta nem szűnt meg bírálni önmagát — (legbensőbb énjét, azt a szinte kozmikus ént, — amely meghitten símult egybe a mindenséggel, beleolvadt és eikülnöült öle, beleolvadt, éppen azért mert elkülnöült) minden ujjonon felmerült probléma fölett döntött és ítelt haladéktalanul: Ez itt fontos, ez pedig nem! anélkül, hogy valaha is valami alapos rendszert állított volna fel. Bármilyet is. Anélkül, hogy az igazságra, vagy a logikára különösebb súlyt helyezett volna — vagy olyan szavakra, amelyekkel a gondolkodás módnak azt a fajtáját szokták megjelölni, amelyben a szavak olyan szoros kapcsolatban vannak az eszmékkel, annyira szétválaszthatatlan egységben, hogy egyiket a másik nélkül meg sem lehet érteni. Nem, őt a döntésre mindig valami belső világosság készítette. »Ez itt fontos. Ez meg nem!« A választás végeredményben magától kell, hogy adódjék (valami szerint, ami belőlünk való, vagy rólunk való, hol, hogy) Hosszú időn keresztül ez egész könnyűnek látszott. A választás mindig egyazonmódon történt: »Ez fontos!« a kifejezés módja, titokzatos-sága (mélységes idegenszerűsége), kapcsolata a józan észszel (a fellebezés lehetősége, a szavak értelmén túl. Figyeljék, itt van megint egy összetetalálkozás: az ész, az érzékek, a lényeg...), a kétértelműség különös lehetőségei (az éles elme fölnye; tudatában lenni a túlméretezett tévedések és igazságok elegyítésének) és a Nagy-bizonyosság, az Absolut, az Igenlés, a Léte; fogalmak, amelyek mindig, minden mögött ott magasodnak, amelyek annyira kézenfekvők és mégis elérhetetlenek...

»Ez nem!« a szokások (az erkölcsök), az intézmények, a gazdaság a politika... Igen, a választás hosszú időn keresztül, egészen hibátlanul ment. Evvel korántsem akarjuk azt állítani, hogy néha nem támadtak rá nyugtalanító gondolatok. Néha elég nehéznek bizonyult megvonni a határvonalat a két meghatározás között. A kifejezési mód súlyosan terpeszkedik az emberi dolgok felett és viszont. Semmiképpen sem engedhetjük meg magunknak, hogy ne vegyünk tudomást róla. Mert akkor néha azt kellene látnunk, hogy ostoba módra köteleztük el magunkat. Elkötelezni magunkat itt egyet jelent azzal, hogy írni... Az ember szeretne boldogulni ebben a földi életben. Ezt a boldogulást olyan eszközökkel harcolhatjuk ki magunknak, amilyenekkel éppen akarjuk, ez nem kötelez semmire, de amit leír az ember — és ez az ami kötelez — azt sohasem szabad összekeverni az előbbivel.

A KÉT világháború között, a nehézségek nem voltak túlságosan nagyok. Nyugodtan elmélkedhettünk úgy, ahogyan jól esett. Elképzelhettünk magunknak valami szocialista kormányformát, de elképzelhet-

tünk valami más fajtát is. Szabad volt kísérletet tenni arra is, hogy elképzelésünket segítségük valóra váltani. Akár harcolhattunk is érte. Nem lehetett bűnöle semmi baj, semmiesetre sem jelentett valami sokat, még egy kis intervenciót sem, a tiszta gondolatok autentikus játékában. A gondolatait nyugodtan le is írhatta mindenki, nem kellett félnie attól, hogy a szórakozottság (a szó szoros értelmében) vagy a harag, vagy egy szenvedélyes mozdulat helytelen útra tereli és beszenyezi a tollát.

Azóta, haj... Akkor elég volt csak egy kicsit ügyelni; ügyelni azért persze kellett. Sok tolakodó kérdéssel kellett megküzdeni. Sokszor bátorság kellett ahhoz is, hogy az ember ellent tudjon nékik állni. Nem egy kellemetlen elnevezést kellett elengedni a fülnk mellett — »Igen.. persze... ellenvetéseid nagyon helyesek és világosak, de nem lenne amúgy esetleg... mégis kényelmesebb?« Ilyenkor aztán Lukács feltette a kérdést: Őszinte vagyok én? Hála az égnek, hogy mindenkor igennel felelhetett önmagának és hogy ezzel az »igennel« a feloldozást is megadhatta önmagának.

A FRANCIA csatát becsülettel harcolta végig, mint katona elsőrendűen megállta helyét. Nem sokat törte fejét a dolgokon, nem tett fel magának felesleges kérdéseket: piszkos verekedés az egész, amelynek a háttérét világosan látja és szívből undorodik tőle.

Demokrácia... új világrend... az ényomottak védelme, csupa átlátszó ürgy. Hiszen azt nyugodtan eltűrték, hogy a »Harmadik Birodalom« halomra gyilkolja a zsidókat, a cseheket és a lengyeleket, tűrték, amíg nem öltött olyan arányokat, hogy fenyegetést jelentett az angol birodalom és a francia köztársaság számára. Amerika és a Szovjet táján közbe fognak lépni, de csakis akkor, ha már a kést a torkukon érzik, előbb semmiesetre sem. Egyszerű gyerekeskedés az egész, nem szabad túlságosan megijedni tőle. — Menteni azt ami a legbecesebb.

Menthető lesz-e majd ez a náciuralom alatt? Miért ne? Egyetlen hatalom se fojthatja el a gondolat szárnyalását, legfeljebb a tömeg vélemény-nyilvánítását gátolhatja meg — még csak nem is zavarhatja: jellemsszállás kérdése az egész. Hogy mennyi ideig tart, hogy milyen alakot ölt, alapjában véve nem lényeges, a legkevésbé sem, ha a szívekben gyökeres visszautasításra talál.

Az eziprusi lecke: »Ha élni akarsz, szolgálj a gazdádat, bárki legyen is az és gondolkodj igazságosan«.

A fegyverszünet után minden vágya az volt, hogy vissza kerüljön Párisba. De miért válassza a legnehezebb utat? Egy kis limousini tanyán telepedett hát meg, nem messze a városkától, amely a dombot övezte Kicsiny magános házikó, futórozsa a rozsdás kerítésen és aranyárga cserép a tetőn. A kép végtelenül bájos, talán a legszebb az egész világon, a láthatár tág, és csupa derű, vonalaiban sok a nemes vadság. Soha semmi sem érhet fel ezzel... gondolta Lukács. Büszke szépség, amelyet nem tud elcsúfítani az emberek civakodása.

Ez a horizont, ez a szelíd fény segítette Lukácsot, hogy szellemi képességének abban az állapotában ringathassa magát, melyet ő belső tisztaságnak nevezett. Nem minthogyha távol akarta volna magát tartani az eseményektől. Éber figyelemmel kísért minden eseményt (félve, titkolt együttérzésből pl. három napon át egy ejtőernyőst rejtegetett magánál, azután segített neki a menekülésben is) a gondolataihoz azonban senkit sem engedett közel férközni.

Írt, pontosan úgy mint a háború előtt. Jó néhány hétre volt szüksége, míg az agyát újra munkába tudta állítani, de azért aránylag ez is gyorsan ment. Megint oldalakat rőtt tele verssorokkal, anélkül, hogy valamit is kihúzott volna, végül az egészet egy táska mélyébe dobta. Háromhónaponként vette elő ezt a táskát és az egész papírkötegből legfeljebb egy fél tucat oldal kapott kegyelmet. Néha, talán ötször vagy hatszor életében, egy szó, vagy egy verssor kicsengett a többi közül és valami különös fényben csillant meg az érzékei előtt. Ezek a szavak, vagy verssorok olyan parancsoló ellenállhatatlansággal követték, hogy soha-soha többé nem tudott szabadulni tőlük. És hiába vetette ezeket is lekiismeretesen a táska legmélyére, egy napon életre keltek újra, mint a dobozba zárt pojáca, amikor dobozának tetéje felpattan. Teljes tudatában volt annak, hogy ezek tehetségének a legérettebb, a legragyogóbb termékei, a többit ő maga sem tekintette különbnek annál, mint amit a mesterember kitartó munkával kalapál össze.

Mestere a homályos kifejezéseknek, a nehezen érthető nyelvezeteknek. Türelmesen kutat szóképek és hasonlatok, ellentétek és szócsengések után. Mindent felkutat, ami új életet önthetne az előregedett szókinestárba és az elmeszesedett eszmékbe, melyeken már vastagon ül az évszázados por. Kísérlet ez, hogy minden megkövesedett szellemi alkotást újra porhanyóvá varázsoljon, hogy új életet adjon a nyelvnek, hogy az újra ifjú legyen és erős, s az eszméket is friss, gazdag, fiatal véráram járja át, amittől megújídnak végre. Nem tudott, de nem is akart, költészetével más egyebet kifejezni. Következésképpen minden olyan utat és módot megtagadott, amely a régi csapásra vezetett volna vissza. A lelket, a szívet és az érzelmeskedést is. Különösen most vetette meg ezeket, amikor sebzett hazafisága felháborodottan lázadózott. Meglepetéssel és fájdalommal nézte, hogy a beérkezettek, akik valaha mesterei voltak, hogyan sietnek alkalmi verseikkel az események új alakulásának meggyászolására, hogyan gyalázzák meg ezzel a költészetet (még ha titokban is) hogyan nyalogatják fekélyes sebeiket, (vagy a szívünk fájdalmát hogyan engedik szabadon.) Képtelen volt ezt megérteni és mélyen megvetette őket.

MA is csak olyan madárcsicsergésre ébredt, mint akármelyik másik reggelen. Frissnek és elégedettnek érezte magát. Jó hírek jöttek. (A partraszállás ügylátszik sikerült). A »maquis« az erdők mélyén jó munkát végzett. A robot emberei, ma is, mint rendszeren léjöltek a városkából, hogy elvégezzék bevásárlásaikat. Elhaladtak a háza előtt és beszéltek, beszéltek... Lukács szerette őket.

Munkához látott ő is. Az agya tiszta volt és fogékony. Remek állapot a szárnyaláshoz. A szavak úgy jöttek, mint a parancsolat. Lukács nem szabott irányt csapongásuknak, csak összeszedte őket, úgy, ahogy jöttek, mulatságosan, idegenül és nyugtalanítón; mintha valami vadul táncoló kegyetlen lángot idéztek volna. »*Bűnös bosszú. Borzalmas, brummogó bomba*«. Azután örömtől; a szenvedélynek valami furcsa utóízével aláfestve, talán éppen vérrel... »*Rángatódzó rancok. Vigyorgó. Lázadás*...« És írt... egyik oldalt a másik után, hogy azután eltemesse őket a táska szerteszórt papírtömege közé, úgy vált meg tőlük, mint egy loyális jóbaráttól, akit változtatlanul, mindig egyformán megtalálhat...

Reggélizni lement a városkába. A vendégfogadóban most is ott találta a vörösbajuszú jegyzőt, a két patkolókovácsot meg a tanítót, aki az egyik szemét még a múlt világháborúban elvesztette és most

fekete kendőt viselt a sebhely fölött. Élénken folyt a vita és Lukács, mint minden nap, ma is kivette részét a vitából. A tárt ajtón keresztül behallatszott a gyerekek lármája; mezítláb ugrándoztak a napfényes utcán s néha, egyik másik belopakodott, odakönyökölt a férfiak közé, de eliramodott nyomban amint valamelyik pajtás hívó szavát hallotta. Az alacsony házikő sárga fala előtt, egy asszony ült a köpadon — szép, fiatal teremtes — a szomszéddal beszélgetett, olyan szapora, éneklő hangon, hogy a gyerek a karián elszundított tőle. Lukács kiitta borát és megreggelizett. Azután a lugasba húzódott, elnyúlt a fapadon és hagyta, hogy félálomba ringassa a gyerekek zajongása, a férfiak idehallatszó beszélgetése és a méhek döngicsélése a kaptárak között.

Mikor a nap ereje kissé alábbhagyott, Lukács felkelt és szép lassan haza felé baktatott. A mezők feől könnyű köd volt emelkedőben, a kissé borús égbolt tiszta kékje, gyengéd, szürke árnyalatba tompult. A közeli fák zöldje csodálatos harmóniában folyt össze a szántóföldek sötét barna árnyalatával, Boudin-re és Lepic-re kellett gondolnia és az itáliai évek Corot-jára. Nem egyszer elfogta a vágy, hogy lefesse ezt a képet, nem tudott betelni vele, a legparányibb részletéig birtokolni szerette volna ezt a szépséget, amelyen a többi ember tekintete értetlenül, szórakozott pillantással elsiklott. Nem is ment egyenesen a szobájába. A tőre felhalmozott farakás tövében egy rönköt talált, erre leült és bámuló szemmel itta magába a csodálatos panorámát. Így maradt sokáig.

TOMPA zaj riasztotta fel. Lukács katona korából jól emlékezett erre a hangra, közeledő repülőraj zúgása volt. A gépek észak felé húztak. Kezdetben legyább is úgy hangzott. Nemsokára azonban felhangzott a gépek morajlása dél felől is és kelet felől is. És egyszerre, mintha a földből nőttek volna ki, megjelentek az első egységek is. Lukács látta, hogy mind a három út felől motorbiciklisták robnak elő, hogy minden irányból egyszerre hatoljanak be a városkába. Mégis úgy tűnt fel, hogy egyelőre nem szándékoznak tovább menni a város határánál; azt a látszatot keltették, hogy be akariák várni a csapatok zömének érkezését. A völgy mélyén álmódó városka kéményei békés gyanutlansággal füstölögtek.

Egy egészen közeli zajra, Lukács ösztönösen a farakás mögé ugrott és onnan leskelődött ki óvatosan. A köves országúton két motorbiciklista közeledett, utánuk egy katonai tank, végül pedig egy remek autó. Az autó elsuhant előtte, futott még vagy huszonöt métert, azután sűrű porfelhő között hirtelen megállt. Jelt adott és a többi jármű is leállt. Most az autó hátrafelé farolt egészen addig, míg egy vonalba került a házacskaival. A kocsi ajtaja felpattant s egy nagyon fiatal, magas, mosolygós, kissé feszes tartású tiszt lépett ki a kocsiból. Lukács a parolinjáról nem tudta pontosan megállapítani, hogy hadnagy-e vagy kapitány. Minden valószínűség szerint hadnagy — döntötte el magában. A szíve nem dobogott vadabb félelemben most, hogy már pontosan meg tudta határozni a veszély nagyságát. A tiszt megfordult, átvágott az úton és felkapaszkodott a lejtőn. A tankból egy őrmester bújt elő és lassan a tiszt után indult. Ez is egészen fiatal volt és a vonásai feltűnően finomak. Mosolygott. A hadnagy valamit oda kiáltott neki, de Lukács, bár tudott németül, nem tudta megérteni, hogy mit. Az őrmester válaszát azonban már értette.

»Csakugyan, mesés! Valóban csodálatos!«

»Gyere ide hozzám« — hívta a hadnagy — »és nézd azt a futórózsát a falon, olyan, mint a sápadt arany... És itt elől, ezt a súlyos barna földet, meg ezt a rengetek zöldet a mulandóság kezdő árnyalataival! Ide szállásolom be magamat. Remek eszme volt tőlem, hogy letértem az útról!« Pár percig még elgyönyörködött a mondhatatlanul szép látványban, azután beszállt a kocsijába. Az autó nekiiramodott és elkanyarodott a gyümölcsös ódon falai mögött. Az őrmester egy katoná kíséretében visszatért a tankhoz, ahonnan festőállványt, tábori széket, egy dobozt és vásznat vett elő. Segített a katonának mindent elrendezni. »Ez nem valami műkedvelőnek a felszerelése«, — szögezte le magában Lukács, amint így egyik meglepetés a másik után érte. Az őrmester most hátrahagyta a katonát, hogy ügyeljen a felszerelésre, ő pedig eltávozott. A katona letelepedett a domboldalra és pipára gyújtott. Lukácsnak nagy kedve lett volna beszédbe elegyedni vele, de valami ösztönösen visszatartotta ettől. Később, a férfi felállt és zsebre vágott kezekkel lassan a ház felé közeledett. Kopogott, de anélkül, hogy válasza várt volna betaszította az ajtót. »Hallo, van itt valaki?« — kiáltotta franciául. Várt egy kicsit, megint kiáltott, azután belépett a házba. Lukács hallotta amint ide-oda matat odabent. Végre visszajött a német, egy üveg bort sikerült találnia. Visszatért az állványhoz és iddógálni kezdett.

Húsz perc múlhatott el így, vagy talán valamivel több. A hadnagy kocsija most újra feltűnt a kanyarodónál. A hatalmas motor felfelé kapaszkodott a domb oldalán. A hadnagy kiszállt, helyét a katona vette át és elvezette az autót. A hadnagy leoldotta övét, levette zubboyát s így ingujja vetkőzve munkához látott; kissé odébb helyezte az állványt, leült és kezdte előkészíteni paletáját. Mozdulatai határozottak voltak és gyorsak. Hirtelen felállt, hátra rugta a széket. Hosszú, fehér kezeiben ritmikusan, könnyed biztonsággal mozgott az ecset. Őt hat vonalat húzott és Lukács egyik ámulatból a másikba esett. A vonalak biztonsága, az a megcáfолhatatlan pontosság, amellyel a vásznat beosztotta, nem hagytak kétséget afelől, hogy amit ez az ember csinál az művészet legtokéletesebb megnyilatkozása. Még néhány ecsetvonás és nagy, ködös foltok meg széles hömpölygő színek születtek a vásznon. Lukács már egészen izgatott lett, az ábrázolásnak ez a józan és mégis annyira megkapó módja nagy mesterre vallott. Diszkrétebb mint Gauguin, színdúsabb, mint Braque és sok van benne Odilon Redonból. Alig tudott megmaradni rejtekében, szeretett volna odarohanni hozzá, beszélni vele. De ösztöne ezuttal is visszaparancsolta. Ahogyan elnézte a festő munkáját egyre újabb és újabb rokonvonást fedezett fel kettőjük között. Megérezte, hogy a természet nagyszerűségében a festő is sokkal többet lát, mint egyszerűen a festeni való tárgyat, hogy számára is élmény az amit lát. Kábító élmény. Úgy festett, mintha valami elemezhetetlen ösztön, amelyben a véletlen adottságok játszáka a legnagyobb szerepet, csálná ki a színeket palettájából. Lukács szenvedéllyel figyelte rejtek-helyéről ezt a különös alkotást. A festő, a horizont szélére valami egészen önkényes, mély színfoltot kevert, amely furcsa idegenszerűséggel hangsúlyozta ki az eget. Ebben a pillanatban foltotlan felhangzottak a tűzvész első, száraz recsenései, Lukács felugrott és a völgy felé fordulva feszülten fülelt. Semmi kétség, a hangok a városka felől jöttek. Négy-öt percen keresztül heves lövöldözés is hallatszott azután, mintha fennmaradt volna a levegőben, úgy lebegett a mozdulatlan táj felett a csend. Csak a megrémült asszonyok éles sikolya száll gyengén a távolságon át.

A tiszt még a fejét sem fordította a hang irányába, az események teljesen hidegen hagyták, lefojtott élénkséggel kevert egy új színt a palettán és rögtön a vászonra rakta az egészet, valami kemény árnyalatot a barna és a zöld között, amelyetől a harsogó kék egyszerre vibrálni kezdett a vásznon. A festő vonásait az alkotásláz legmélyebb feszültsége hatotta át. Lukács borzadva nézte az égő várost, ahonnan szakadatlanul felhangzottak a sikolyok — rémület, a düh, a rimázkodás és a kétségbeesés sikolyai — azután valami kevésbé elemezhető hangzavar, amelybe, mint rövid mennydörgés harsogott bele időnként a puskák ropogása.

A gyümölcsös szélén, az egyik házból hosszú lángnyelv csapott ki. Lukács látta, hogy három ember — egészen apróknak látszottak innen — ugrik ki az ablakokon, de alig érnek földet, máris újabb sortűz dörren. Egyikük még megkísérelti, hogy felegyenesedjék, de már csak hason csúszva vonszolja magát, a fal mentén, azután felbukik újra. Mégegyszer megvonaglik a földön és nem mozdul többé. Most már itt is, ott is felcsaptak a lángok és a láthatatlan vihar, amely a távolban tombolt, egyforma tragikus erővel korbácsolta a városnak mind a négy sarkát.

A festő néhány lépést hátrált és úgy szemlélte a művét. Kissé oldalt hajította a fejét, valami érthetlent mormogott, kétely vagy erőfeszítés lehetett hangjában, azután gyorsan letörölte a vászon egy részét. A gránátvörös és a barackszín közötti árnyalat eltűnt és helyét egy új szín foglalta el, amit egy kevésbé gyakorlott szem alig különböztetett volna meg. A tiszt hosszasan szemlélte a képet, úgy látszott, hogy most jobban meg van elégedve azután friss buzgalommal folytatta munkáját.

A fafüben, közben alábbhagyott a tűzvész tombolása, csak itt-ott hallatszott még egy-egy reccsenés vagy roppanás; az asszonyok sikolyainak azonban nem akart vége szakadni. Valami más, borzalmas, hörgőhang is kísérte a sikoltozást. Lukács valami szokatlan mozgolódást is észlelt, mintha egy áradat hömpölyögne a kis temető falai között a templom felé. Látta, hogy az asszonyokat terelik oda a gyermekekkel együtt. A tiszta légen át, kiáltozás, zokogás és a rémület hangjai hatoltak fel hozzá. A tiszt hirtelen lendülettel áttörölte a képet teljes szélességben és a mély zöld helyébe, meglepően fénylő sárga árnyalatot varázsozott. Alig tudta az öröm halk kiáltását magába fojtani, amint a színfolt lassan kialakult a képe alatt. Lent az asszonyokat rőzsenyalábokkal és farakásokkal vették körül, csak kicsiny zöldes-szürke árnyékuk remegett a falon. Egyetlen csóva röppent, a tűz már futott terjedt és füst borította be az egész temetőt. A sikolyok most már embertelen üvöltéssé erősödtek, az önműködő fegyverek száraz kepelése azonban ezt is túlharsogta. A távolságon át az egész láрма csak úgy hangzott, mintha jégeső verné egy tyúkól tetejét. Lukács mégis ájulásba esett tőle.

Most már az egész város lángokban állt. A tiszt ragyogó szemmel kevert, egy különösen ritka és szokatlanul gyengéd árnyalatot a palettán.

A nap lebukott a láthatár szélén, hirtelen hűvös szél kerekedett, amely életre keltette Lukácsot, mély ájulásából. Már csak a tűz távoli roppanásai hallatszottak. Egy fal omlott le vagy egy tető szakadt be nagy robajjal. A tiszt autója előgördült az őrmesterrel együtt s nem messze leállt. A tiszt lassan tisztogatta ecsetjeit. Az őrmester csendben, mozdulatlanul szemlélte a képet.

»Nunderba« — dadogta végül. »Oh, wundervoll« ismételte újra. »Életemben nem láttam ilyen bámulatos kifejezésű módot. Érzem a hatását, egészen a csontom velejéig.

»Igen — igen« — felelte a tiszt izgatottan — »elhiszem, hogy így van, himni akarom«. Megragadta az őrmester karját és úgy kiáltotta lekesülten: »végre, végre sikerült. Sikerült nekem!« és hangjában a legmélyebb öröm csengett. »Oh Rudolf, oh Rudolf« — mondta — és megmarkolta barátja vállait — »ez a kép szép!« »Igen, szép« — felelte az őrmester a buzgó meggyőződés hangján.

»Csakugyan, szép!« — gondolta Lukács borzalommal. Lelke legmélyéig meg volt rendülve. Nem kívánt mást, csak a halált.

»Rudolf barátom« — folytatta a tiszt exaltált hangon (még mindig vállait markolászta) »boldog vagyok, hihetetlenül boldog! Életemben még nem voltam ennyire boldog! Végre elértem elfogtam a titokzatos szépséget, az illanót, a titkokkal teljest. Oh! létezik-e egyéb boldogság a földön?«

Azután töprengő hangon hozzáfűzte:

»A kötelesség, ami nincs inyünkre« — — — habozott, majd így folytatta:

»Ugy-e Péguy énekelte ezt? Nem, nem szeretem! Ez az egyetlen — mondta és a képre mutatott, csak ez érdemi meg, hogy szeressük. Ugy-e? csak ez egyedül.«

»Igen, ez egyedül« — felelte az őrmester lágyan, (úgy is mondhatnók, hogy melankólikusan.) a tiszt leengedte a karját.

»Sokes mord« — »bocsáss meg nekem« — mondta zavarodottan. »Az igazság az Rudolf, hogy a Te nyakadba varrtam ezt az egész piszkos ügyet. Ah! utálom az ilyen dolgokat. No és rendben ment minden?«

»Minden rendben« — felelte az őrmester. »Mindenben pontosan követjük a kapott utasításokat. A faluval végeztünk. Kő — kövön nem maradt. Kivéve ezt a házat itt« — és Lukács házacsájára mutatott.

»Ez nincs benne a zónában«. — felelte a tiszt. »A rendelkezések pontosak. Nyolcszáz méter kiterjedésű területről volt szó. Az emberek elégedettek?«

»Oh« — felelte az őrmester tompa hangon — ez tetszik a harcosoknak, ez köztudomású«. —

»Igen, táplálni kell a harci kedvet. A csapat már unatkozott és nincs nagyobb ellensége a csatába induló sereg moráljának, mint az unalom. Sajnos, piszkos dolog ez nagyon. Nem szabad összekevernünk a háborút a művészettel. Rudolf, kedves Rudolfom és ma megérdemlem az »ember« nevet. Egy remekművel tettem gazdagabbá az emberiséget.

Mosolygott és úgy fűzte hozzá:

»A többiről pedig ne beszéljünk.«

Az alprefektus a magasba emelte a lámpását. »Ez a tanító« — mormogta Lukács. Megismerte a fél szeméről. Arcának egyik fele sértetlen maradt, a másik fele testével együtt elégett.

Tovább mentek. A holttestek, olyan különös helyzetben hevertek, hogy Lukácsnak Pompeire kellett gondolnia. Az elképzelhető legkegyetlenebb haláltusára. Szerette volna a két kis patkókovácsot is megtalálni, azután az asztalost, akinek finom mosolyát annyira szerette, a mindig csipkelődő jegyzőt, a csinos félénk festőt, aki a csillagászati könyvekért élt-

halt, aztán a harangozót, a sírásót és a borbélyt, aki mindig lírai verseket hozott neki. De hogyan keresse ki őket, ebből az alakatlan tömegből? Behatoltak a temetőbe, Lukácsnak a falhoz kellett támaszkodnia. A levegő dögletes volt, elviselhetetlen.

»Már semmit sem tudok, semmit sem tudok!« — gondolta és a könnyei végigpatakzottak arcán.

»Ennek még felismerhető az arca« — mondta az alprefektus. — »Vegyük ki.« Lukács megkísérelte, hogy kihúzza a többi közül. A karja levált és a kezében maradt. »Valami lepedő kellene« — szólt és letörölte a homlokát. »Hazamegyek és hozok valamit« — ajánlotta remegő hangon. Lassan mászta meg a dombot. A szíve tűrhetetlenül zakatolt a mellkasában. Arra gondolt (századszor gondolt arra): mi lesz belőle? A tűz táncoló árnyékot vetett lábai elé. »A képe szép volt« — mondta magában — »szép volt, szép volt«, ismételte újra. Érezte a kavicsokat a lábaj alatt, de mintha a láb nem lett volna a sajátja.

»És én — és a verseim?« gondolta. És akkor halotta: »Oh ti, oh ti« — ezt hallotta a fülével, ezt látta a szemével és ugyanakkor látta a tüzet is és Rudolfot és látta a kicsiny árnyakat táncolni lent a falon. »Mi lesz belőle?« — kérdezte újra. Megbotlott egy kőben, fáj, de nem érezte. »Oh ti, oh ti« — mormolta a szavakat, amelyek a fülében doboltak. »A te képed, — az én versem — mi a különbség?!« — töprengett. »Ez nem lehet egyszerűen a jelenvalóság vagy a távollét kérdése!« Elmen-ni?! Ah, ez túlságosan egyszerű lenne. — Egy szerető hang szakadt ki belőle. — »Egy kilométerrel messzebb! No és? Csak egy kilométer?« — és látta magát amint bámulja a tiszt festményét és vitatkozik vele és megegyezik vele sok művészeti kérdésben. »Oh ti, oh ti« — ismételte csökönyösen a szavakat és még más szavak is tolongtak ezek mögött, de valami meggátolta a kitörésüket. Most megint a tiszttel beszélt. »Ez a sárga árnyalat ez valóságos csoda. Van Gogh azt mondta...« a kép sarkában valami fekete tárgyat fedezett fel hirtelen... üszkösét. Az asszonynak a karja volt az... és akkor...

»Oh ti, oh ti és kegyetlen kezetek nyoma...«

Lukács megtorpant és mozdulatlaná vált, mintha hirtelen kővé meredt volna. Ismerte jól ezt a különös állapotot, szörnyű az, amikor a szavak hívás nélkül jönnek. Borzadt a feltörő szavaktól:

»Árulók, ármányos, átkos gyilkosok... óh bűn...

Gyermekek könnyei... legyverek csövei — véresen — élesen.

Már futott. Az út meredek volt. Kifogyott a lélegzete, mire haza érkezett. Egyenesen a szekrényhez ment, kivett egy lepedőt és a karja alá gyömöszölte.

»Élesen« — gondolta. »Élesen...« ismételte. Szerette volna ezzel a szóval elfojtani a többi előretolakodó szót. A fülete az asztalon hevert, ma reggel hagyta ottan. Valami szíven ütötte.

Megfordult. Lerohant a lépcsőn. Megállás nélkül futott az ösvény éles kavicsain. Szerette volna elhagyni a szavakat.

»Az angyalok — húsában...«

A futás ritmusára pergette a szavakat, mintha köveket gyűjtött volna, hogy gátat emeljen... »élesen az... az angyalok húsában... Lám-pafény hullott az arcába az alprefektus szólította:

»Miket beszélsz maga?«

Most döbbszent csak rá, hogy hangosan beszélt. »Semmit. Attól tartok, hogy félek...«

Összeszedték a tetem darabjait és betették a lepedőbe.

A csecsemő is ott feküdt alatta. Halott volt, de nem égett el teljesen.

»Élesen az angyalok húsdba...«

»Véresen a tőr...«

A szomorú maradványokat a templom elé vitték és otthagyták őket. Visszamentek a temetőbe.

A testek formátlanok voltak és feketék. Az alprefektus lámpása hiába kutatózott emberi arcok után.

»Nem bírom tovább« — szakadt ki belőle zokogón. — Lukács vele sírt. Ugy zokogtak, éktelenül, mint a gyerekek.

»Ti tettétek — és énekeltek!...«

Gondolta Lukács és nem küzdött tovább a szavak ellen. Hagyta, hogy előtörjenek és mindenegyes szó kín volt és ír volt egyben.

»Targonca, targonca — hulláktól terhes...«

Üvöltsetek, üvöltsetek — fájdalom kúvikjai —

»O nyüves, borzalmas, lörtelmes évek!...«

Sokáig mentek a holtak és a sírok között.

És a szavak jöttek szünet nélkül és szétpattantak, mint a buborék. Néha azt hitte, hogy már vége, de csak folytatódott tovább... És minden egyes szó kín volt és ír volt egyben.

»Holtak — halott testvéreim — testvérek

Elvesztett élet, elvesztett szolga szótagok

Szegény versíró, romlott, sápadt gondon...

Szívem...«

»Mi ez? — töprengett Lukács. De elfogadott mindent.

»A szívem zavart és gyötrött a lelkem...«

»És te is fiam Brutus!« karjait arca elé csapta.

»Lelkem, lelkem szavaktól tévelygő lelkem...«

Aztán már nem maradt semmi, csak a fekete sár, a tűz imbolygó fénye és a csend.

A két férfi elindult a templom felé és szorongva várta, hogy megvirradjon.

Forrította: Hámas Klára